

Asia: VN/9812/2019

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain, terveydensuojelulain sekä ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä annetun lain muuttamisesta

Laki kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain muuttamisesta

Kuolemasta ilmoittaminen, kuoleman toteaminen ja kuolleen hautaaminen

Aluehallintovirasto kannattaa ehdotettuja muutoksia lakiin, jonka päivittämiselle on selkeä tarve. Kannatettavaa on yleisesti ottaen se, että kuoleman toteamisen edellytykset kirjataan lakiin asetuksen sijaan. Lain pyrkimys on kannatettava sen suhteen, että oikeus hyvään ja rauhalliseen kuolemaan tutussa ympäristössä toteutuisi eikä asiakasta lähetetä viime metreillä toisaalle kuoleman toteamiseen liittyvien epäselvyyksien vuoksi. Kuoleman jälkeen omaisille jää aikaa rauhassa hyvästellä vainaja, kun ei ole kiirettä lähettää häntä muualle kuoleman toteamiseksi.

Lausuntonaan aluehallintovirasto toteaa, että lain 1 §:n muutokset ja lisäykset ovat kannatettavia. Pykälissä korostuu lääkärin vastuu viime kädessä kuoleman toteamisesta, mutta sosiaali- ja terveydenhuollon yksikössä kuolleen henkilön kuoleman toteamisen voi tehdä koulutuksen saanut sairaanhoitaja, jonka jälkeen vainaja voidaan siirtää säilytystiloihin. Lääkärin tekemä kuoleman toteaminen ja vainajan ulkonainen tarkastus tulee tehdä kolmen päivän sisällä, jolloin vainajaa ei tarvitse siirtää viivytyksettä esimerkiksi päivystykseen kuoleman toteamista varten.

Sairaanhoitajan suorittama kuoleman toteaminen on sovellettavissa tilanteissa, jossa vainaja on ollut lääkärin hoidossa ja hänellä on ollut sairaus, joka johtaa kuolemaan. Aluehallintovirasto korostaa tilanteessa henkilölle jo hoidon tai hoivan aikana tehtyä hoito- ja saattohoitosuunnitelmaa. Tämä on todella keskeistä. Hoitosuunnitelman osalta tulisi toimia erittäin ennakoivasti siten, että asiakkaan hoitava lääkäri hyvissä ajoin kirjaa ohjeistuksen koskien esimerkiksi merkkejä asiakkaan lähestyvistä kuolemasta sekä kuoleman toteamiseen liittyvistä seikoista kyseisen asiakkaan kohdalla. Tässä ohjeistuksessa pitäisi painottua lääkärin ymmärrys kyseisen asiakkaan lääketieteellisen tilanteen erityispiirteistä, joiden perusteella lääkäri voi usein ennakoida esimerkiksi kuolintapaa. Selkeää tulisi olla myös se, että hoitava lääkäri vastaa tästä ohjeistamisesta eikä vastuuta ohjeistamisesta voisi siirtää edelleen esimerkiksi kotisairaalaan (jossa ei myöskään aina ole viikonloppuisin lääkäriä asiaa ohjeistamaan).

Suurin osa näistä vainajista on ympärivuorokautisessa asumisyksikössä tai kotona säännöllisen kotihoidon tai kotisairaalapalveluiden turvin asuvia. Arkipäivisin näissä palveluissa on saatavissa

sairaanhoitajapalvelut, mutta suurimman osan em. asiakasryhmien hoidosta toteuttaa lähihoitajat, paitsi kotisairaalassa. Näin ollen virka-ajan ulkopuolella tapahtunut kuolema ja sen toteaminen vaatinee sairaanhoitajien lisäresurssointia tai sopimista esimerkiksi kotisairaalan sairaanhoitajien kouluttamista tähän tehtävään. Pienissä kunnissa kotisairaaloimintaa ei välttämättä edes ole. Virka-aikana sairaanhoitajan tekemä kuoleman toteaminen onnistuu koulutuksen jälkeen myös asumisyksiköiden ja kotihoidon omien sairaanhoitajien toimesta. Mutta miten varmistetaan riittävä sairaanhoitajaresurssi ja samanaikaisesti myös yksikön henkilöstömitoituksen riittävyys yleisesti ottaen asiakkaiden tarpeiden mukaiseen hoitoon ja huolenpitoon? Tulee varmistaa, ettei sairaanhoitajien tehtävän laajentumisen myötä muu asiakkaiden hoito ja huolenpito vaarannu.

Osaamisen varmistaminen ja asiassa tarvittava lisäkoulutus on toinen olennainen seikka. Hallituksen esitysluonnoksen perusteluissa viitataan siihen, että kuoleman toteamisessa ei ole aina kyse rutiiniluontoisesta tehtävästä. Luonnoksen perusteluissa on mainittu esimerkiksi ilmiö, jossa henkilön elintoiminnot yllättäen palaavat. Millainen lisäkoulutuksen asiassa katsotaan olevan riittävä laajuudeltaan tai sisällöltään? Voisiko oikeuden kuoleman alustavaan toteamiseen antaa esimerkiksi kaikissa VAHU-yksiköissä työskenteleville sairaanhoitajille sekä julkisten että yksityisten palveluntuottajien yksiköissä vai tulisiko oikeus määritellä erikseen esimerkiksi vain kunnan kotisairaalan sh:lle (jota kaikissa kunnissa ei siis ole). Tulisiko myös huomioida, että oikeuden kuoleman alustavan toteamiseen voisi saada ainoastaan valmis sairaanhoitaja, ei esimerkiksi sairaanhoitajan sijaisuudessa toimiva opiskelija. Tulisiko tässä asiassa olla myös määräaikaista osaamisen varmistamista ja siten jotain vastaavaa käytännettä kuin lääkeluvissa?

On ehkä syytä tarkentaa, minkälainen oikeudellinen vastuu on sairaanhoitajalla mahdollisista virheellisistä havainnoista kuoleman arvioimisessa. Mahdollisesti on syytä tarkentaa sitä, millainen suhde kuoleman toteavalla tai kuolinsyyntä selvittävällä lääkärillä tulisi olla asiakkaaseen. Kuolemantapausta koskien tulee yksikkökohtaisesti olla laadittuna tarpeeksi seikkaperäinen ohjeistus, joka on kirjattu yksikön omavalvontasuunnitelmaan. Ohjeistuksen asiassa tulee olla paikallista siten, että huomioidaan esimerkiksi kotisairaalan olemassaolo/puuttuminen. Toteamisen osalta tulisi olla selkiytetty, kuka kuolemasta ilmoittaa ja mihin siitä ilmoitetaan.

On huomioitava, että myös odotettavissa ja ennakoitavissa olevissa kuolemissa on mahdollista, että kuolemaa on jollain tavoin joudutettu tai asiakkaaseen on kohdistunut esimerkiksi epäasianmukaista kohtelua. Tulee varmistaa, etteivät mahdolliset epäselvyydet ja epäasianmukainen menettely esimerkiksi asiakkaan saattohoidossa hautaudu sen myötä, että sairaanhoitaja toteaa kuoleman alustavasti ja lääkäri virallisesti myöhemmin. Lääkärin suorittama huolellinen vainajan tutkimus on tärkeää, jotta tarvittaessa voidaan esim. suorittaa oikeuslääketieteellinen tutkinta kuolemansyystä. Monissa hoivakodeissa lääkäripalvelut toteutetaan suurelta osin etäpalveluna. Tämän vuoksi joudutaan todennäköisesti palvelujen uudelleenjärjestelyihin, jotta lääkärin tekemä kuoleman toteaminen kolmen päivän sisällä toteutuu, jollei asiasta ole sovittu muutoin kunnan tai kuntayhtymän kanssa.

Tärkeintä lakiuudistuksessa on selkeä vastuiden selkeyttäminen kuoleman toteamisen ja vainajassa olevien hoitolaitteiden poistamisen yms. suhteen, riittävä koulutus sairaanhoitajille sijaisineen sekä asianmukaiset ja riittävät asiakirjamerkinnot (15 §).

Vastaava toimivaltuus poliisille tehdä ensivaiheen kuoleman toteaminen ruumiin ollessa tuhoutunut on kannatettavaa, että vainaja voidaan siirtää kylmätiloihin.

Vainajan ruumiin käsittely ja säilytys

Lain 3a lukuun on kirjattu vainajan säilytykseen liittyviä asia eikä aluehallintoviraston terveydenhuoltoyksiköllä ole tähän lisättävää. Sosiaalihuoltoyksikön lausunnon mukaan on huomioitava, että lakiesityksen mukaan vainajaa saatetaan säilyttää esimerkiksi hoitavassa sosiaalihuollon yksikössä useampia päiviä. Hallituksen esityksessä käy ilmi asiaa koskevista aikaisemmista selvityksistä, ettei useissa nykyisistä yksiköistä ole asianmukaisia kylmäsäilytystiloja. Lakiesityksessä puolestaan säädetään vastaaminen säilytystiloista kunnalle. On syytä harkita, miten vainajan säilyttämiseen liittyvät kysymykset käytännössä toteutetaan ja miten toimitaan niiden kuntien kanssa sopimussuhteessa olevien yksiköiden osalta, joilla ei ole asianmukaisia tiloja vainajan säilyttämiseksi.

Suomessa on kasvava islamilainen yhteisö. Erityisesti pääkaupunkiseudulla on noussut esille muslimivainajien käsittelyyn tarvittavien tilojen puute, minkä vuoksi muslimivainajien rituaalipesuja on toisinaan järjestetty epäasianmukaisesti kotona tai hautausmailla, jolloin on mahdollista, että pesuista voi aiheutua terveyshaittaa. Ennen hautaamista muslimivainajalle tehdään rituaalinen pesu. Vainaja pestään runsaalla, yleensä juoksevilla vedellä. Veden tulee poistua pesualustalta helposti. Pesu tehdään islamin ohjeiden mukaisesti. Pesun suorittavat yleensä vainajan omaiset ja ellei näitä ole, muut samanuskoiset. Läsnä voivat olla yleensä vain muslimit. Vainajan pesu suoritetaan hautauspäivänä. Vainaja kuljetetaan suoraan pesupaikalta hautausmaalle. Islamilaisissa maissa muslimit haudataan ilman arkkua, Suomessa arkuissa tms. Tässä hallituksen esityksessä on tarpeen säätää jollekin taholle velvollisuus tarjota asianmukaiset ja terveydensuojelun näkökulmasta katsoen soveltuvat tilat muslimivainajien pesuun. Pesutila voisi olla esimerkiksi muslimiuskoisten hautausmaan yhteyteen rakennettu asianmukainen tila tai muu erillinen tila, joka soveltuisi tähän tarkoitettuun toimintaan. On syytä harkita, onko asiasta tarpeen säätää myös kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain 3 a luvun Vainajan ruumiin käsittely ja säilytys 10 a §:ssä.

Ulkomailla kuollut henkilö

Pykäläehdotuksen 42 a säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että rajat ylittävässä ruumiin kuljettamisessa noudatettavaa ruumiiden kuljettamisesta koskevaa sopimuksen voimaansaattamisesta annettua asetusta (226/1989) valvoo eräiden velvoitteiden osalta kunnan terveydensuojeluviranomainen. Voimaansaattamisasetusta on muutettu vuonna 1993 (muutos 849/1993), jonka mukaan näiden velvoitteiden valvonta kuuluu sen kunnan asianomaisen toimielimen määräämälle terveystarkastajalle, josta kansainvälinen kuljetus alkaa. Edellä mainittu muutos on tarpeen tuoda esiin perusteluissa.

Terveydensuojeluasetuksen 42 §:ssä säädetään haudatun ruumiin siirtämistä koskevasta terveydensuojeluviranomaiselle osoitetusta hakemuksesta ja ruumiin siirtämiseen liittyvistä hallinnollisista menettelyistä. Tästä hakemusvelvollisuudesta tulisi lisätä säädös terveydensuojelulakiin, mikä tällä hetkellä laista puuttuu. Hallituksen esityksessä 27.5.2020 terveydensuojelulain muuttamisesta ehdotetaan, että terveydensuojeluviranomainen perisi maksun ruumiiden kuljettamisesta koskevan sopimuksen voimaansaattamisesta annetussa asetuksessa (13/1989) tarkoitetuista ruumiin siirroista. Maasta toiseen tehtävien ruumiiden siirtojen lisäksi kunnan terveydensuojeluviranomaisella pitäisi olla oikeus periä maksu kotimaassa tapahtuvasta haudatun ruumiin siirtämistä koskevan hakemuksen käsittelystä ja siihen liittyvästä tarkastuskäynnistä. Tämä on tärkeää ottaa huomioon TsL:n maksullisuutta koskevia pykäläiä muutettaessa.

Laki terveydensuojelulain muuttamisesta

Laki terveydensuojelulain muuttamisesta

Terveydensuojelulain (Tsl) 52 §:n mukainen oikeus antaa määräyksiä, jotka ovat välttämättömiä terveydellisen haitan poistamiseksi tai sen syntymisen estämiseksi, milloin Tsl 51 §:ssä tarkoitettu terveyshaitta ulottuu laajalle alueelle tai muutoin on erityisen merkityksellinen, on aluehallintoviraston mielestä perusteltua siirtää aluehallintovirastoilta ja Valviralta sosiaali- ja terveysministeriölle. Koska kyse on tällaisen tilanteen tapahtuessa merkittävästä määräysvallasta, tulisi asia mainita myös hallituksen esityksen pääasiallisessa sisällössä, keskeisissä ehdotuksissa ja vaikutuksissa viranomaisten toimintaan.

Jos Tsl 60 §:n asetuksenanto-oikeus kumotaan, miten käy terveydensuojeluasetuksen soveltamiselle? Onko niin, että sitä ei voida enää soveltaa? Mikäli näin on, tulisi uusi valtioneuvoston asetus, johon oleelliset ja säilytettäväksi katsotut pykälät terveydensuojeluasetuksesta siirretään, säätää mahdollisimman pian. Se olisi tarpeen astua voimaan samassa yhteydessä terveydensuojelulain muutoksen kanssa. Lisäksi terveydensuojelulakiin tulisi lisätä tarvittavat pykäläkohtaiset viittaukset (esim. 30 §) tähän valtioneuvoston asetukseen. Hautaamiseen ja ruumiiden käsittelyyn liittyvien asioiden ohella terveydensuojeluasetuksessa säädetään muun muassa terveydensuojelulain 13 §:n mukaisen ilmoituksen sisällöstä, talousvettä toimittavan laitoksen hakemuksen sisällöstä, jätteistä ja käymälöistä sekä asunnon ja muun oleskelutilan terveydellisistä vaatimuksista.

Terveydensuojelulain 18 §:ään ehdotetaan lisättäväksi uusi 5 momentti, jonka mukaan tarkemmat säännökset talousvettä toimittavan laitoksen hakemuksen sisällöstä toiminnan hyväksymistä varten annettaisiin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella. Tällä tarkoitetaan talousveden laatuvaatimuksista ja valvontatutkimuksista säädettyä sosiaali- ja terveysministeriön asetusta (1352/2015) eli nk. talousvesiasetusta. Talousvesiasetuksessa säädetään kuitenkin vain asetuksen soveltamisalaan kuuluvien talousvettä toimittavien laitosten hakemusten sisältövaatimuksista. Tällä hetkellä pienten yksiköiden talousveden laatuvaatimuksista ja valvontatutkimuksista annetun sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen, eli nk. pienen talousvesiasetuksen (401/2001), mukaisten laitosten hakemusten sisältövaatimuksista on säädetty terveydensuojeluasetuksessa. Hakemuksen sisältövaatimukset on tarpeen siirtää muuhun sosiaali- ja terveysministeriön asetukseen, mikäli Tsl 60 §:n mukainen asetuksenanto-oikeus ja terveydensuojeluasetus kumotaan.

Laissa tulisi myös huomioida vainajan kulttuurisen taustan ja vakaumuksen merkitys ja arvioida lakia säädettäessä, varmistaako lain mukainen menettely kuolemantapauksessa samalla sen, että vainajan kulttuurista taustaa ja vakaumusta kunnioitetaan.

Laki ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä

Laki ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä

-

Hiiri Anne

Etelä-Suomen aluehallintovirasto - Etelä-Suomen aluehallintovirasto, POL-
vastualue, terveydenhuollon, sosiaalihuollon ja ympäristöterveydenhuollon
yksiköt